

Televizyon Haberlerinde Suriyeli Mültecilerin Temsili

Veli Boztepe

Okan Üniversitesi, Görsel İşitsel Teknikler ve Medya Yapımcılığı
veliboztepe@hotmail.com

Öz

Türkiye’de mültecilerle ilgili “misafir” yaklaşımı üzerinden üretilen olumlu söylemler, mültecilerin kalıcı olduklarının anlaşılmasıyla birlikte yerini olumsuz söylemlere bırakmıştır. Mültecilerle ilgili olumsuz algının kamuoyunda yaygınlaşması, diğer toplumsal dinamiklerin yanında, televizyon başta olmak üzere haber medyasındaki temsillerle de yakından ilişkilidir. Bu çalışma, mültecilerin televizyon haberlerindeki temsil biçimlerine odaklanmakta, bu temsil biçimlerinin toplumda var olan egemen söylemleri ne ölçüde yeniden üretilip güçlendirdiğini ortaya konmayı amaçlamaktadır. Çalışmada, büyük sermaye gruplarına ait olan ve “yeni liberal” ideolojiyi temsil eden Show TV ve Kanal D, dini söylemlerin yaygın olarak kullanıldığı “yeni muhafazakâr” ideolojiye sahip Kanal 7 ve “sol” ideolojiye (sosyal demokrat) sahip Halk TV ana haber bültenleri örneklem olarak seçilmiştir. Söz konusu ana haber bültenleri Teun van Dijk’in eleştirel söylem çözümlemesinden yararlanılarak analiz edilmiştir. Araştırma bulguları, farklı ideolojik konularına rağmen televizyon kanallarının dışlayıcı temsil biçimlerinde ve sorunlu söylemlerde genel olarak benzeştiklerini ortaya koymaktadır. Ancak yine de, kanalların ideolojik çizgilerini yansıtan birtakım temsil biçimleri ve söylem unsurlarını ürettikleri de görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mülteci, televizyon haberleri, temsil, söylem, eleştirel söylem analizi

• • • • •

Makale geliş tarihi: 19.9.2016 · Makale kabul tarihi: 11.1.2017

<http://ilefdergisi.org/2017/4/1/>

ilef dergisi · © 2017 · 4(1) · bahar/spring: 91-122

DOI:

Representations of Syrian Refugees in Television News

Veli Boztepe

Okan Üniversitesi, Görsel İşitsel Teknikler ve Medya Yapımcılığı

veliboztepe@hotmail.com

Abstract

The negative perceptions of Syrian refugees have become increasingly common in Turkey particularly since it became clear that the so-called “guests” would not stay in this country for a short period of time. This public perception is closely related to their representation in the media, especially on TV, as well as other social dynamics. This essay examines the forms of representation of Syrian refugees in Turkish TV news, particularly focusing on to what extent they reproduce and reinforce the socially dominant discourse concerning the refugee crisis. For this purpose, the news bulletins on four TV channels are examined: Kanal D and Show TV, two mainstream channels owned by media conglomerates and representing “neo-liberal” ideology, Kanal 7, representing a “neo-conservative” ideology and strong religious discourses, and Halk TV with a leftist (social democratic) outlook. They are examined through Teun van Dijk’s critical discourse analysis. The research demonstrates that the forms of representation of refugees on the TV channels are congruent with their ideological stances. In order to provide support for or oppose the government’s policies, these channels turn the Syrian refugees into the objects of political debates in Turkey. Nonetheless, their representations of the Syrian refugees are not very different from each other in employing negative and exclusionary stereotypes.

Keywords: Refugee, television news, representation, discourse, critical discourse analysis

<http://ilefdergisi.org/2017/4/1/>

ilef dergisi • © 2017 • 4(1) • bahar/spring: 91-122

DOI:

Ortadoğu başta olmak üzere Türkiye'nin yakın coğrafyasında yaşanan savaşlar, çatışmalar ve insan hakları ihlalleri son yıllarda mülteci akınına yol açmıştır. 2010 yılında Ortadoğu'da patlak veren ve "Arap Baharı" olarak da adlandırılan olaylar, bu artışın temel nedenlerinden biridir. Arap Baharı'ndan en fazla etkilenen ülkelerden biri olan Suriye'de 2011 yılında başlayan iç savaş nedeniyle, milyonlarca Suriye vatandaşı ülkelerini terk etmek zorunda kalmıştır. Söz konusu göçten en fazla etkilenen ülkelerin başında hiç kuşkusuz Türkiye gelmektedir. BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (UNHCR) verilerine göre, Suriye'yi terk etmek zorunda kalanların sayısı 4 milyon 840 bin 659'dur. Mültecilerin 2 milyon 744 bin 915'i Türkiye'ye sığınmıştır.¹ Irak, İran, Afganistan ve Somali başta olmak üzere diğer ülkelerden gelenlerin sayısı da 256.700'e ulaşmıştır.²

Türkiye'nin güneyindeki ülkelerde istikrarsızlığın önümüzdeki yıllarda da devam etmesi beklenmektedir ki bu durum, Türkiye'ye göçlerin süreceği anlamına da gelmektedir. Bölgedeki istikrarsızlığın süreceğ olmasının bir başka sonucu ise, Türkiye'deki mültecilerin her geçen gün geçici / misafir olmaktan çok daimi ikamet elde etmeye yönelmeleridir. Murat Erdoğan'ın ekibiyle birlikte yaptığı çalışmaya göre, Suriye'den gelen mülteciler konusunda, Türkiye'deki "toplumsal kabul" düzeyi son derece yüksektir. Ancak, Erdoğan'ın

da vurguladığı gibi bu hoşgörünün sınırlı olduğu, özellikle de kamu hizmetlerinde aksamalar, iş kaybetme kaygıları ve doğrudan mültecilerden kaynaklanacak güvenlik kaygılarının söz konusu “misafirperverliği” nefrete, düşmanlığa dönüştürebileceği unutulmamalıdır.³

Türkiye’de bulunan mültecilerin 2016 yılında yaklaşık 300 bininin kamplarda kalmaya devam edeceği, geriye kalan 2 milyon 450 bininin ise kampların dışında yaşayacağı öngörülmektedir. Mültecilerin büyük bir bölümünün kampların dışında yaşıyor olması sorunun barınma/güvenlik, sağlık, eğitim, gıda, temel ihtiyaçlar/zorunlu hizmetler, işgücüne katılım gibi çok boyutlu olarak ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Başka bir deyişle sorun, mülteci sorunu olmaktan çıkmış, Türkiye’nin ekonomik, sosyal ve kültürel bir sorunu haline gelmiştir. Mültecilerin bir bölümünün Türkiye’de kalmak istememesi, yüksek ölüm riskine rağmen özellikle deniz yoluyla Avrupa ülkelerine gitmeye çalışmaları ise sorunun bir başka boyutunu oluşturmaktadır.

Mülteci sorunu, sadece “onlar bizim kardeşlerimizdir” söylemi ile sürdürülebilecek bir sorun olmanın ötesine geçmiştir. Toplumsal kabulün sürdürülebilir olması ancak kapsamlı bir göç yönetimi ile söz konusu olabilecektir.⁴ İşte tam bu noktada, mültecilerin haber medyasında özellikle de televizyon haberlerinde nasıl temsil edildikleri büyük önem taşımaktadır. Temsil biçimlerinin kalıplaşmış ön yargıların yayılmasında büyük rol oynadıkları göz önünde bulundurulduğunda, olumsuz ve dışlayıcı temsillerin mültecilere yönelik nefretin ve düşmanlığın artmasına/yayılmasına yol açabileceği unutulmamalıdır. Medyada yer alan temsillerin, kamuoyunda mültecilere yönelik yaklaşımları etkilediği gibi, mültecilerle ilgili devlet/hükümet politikalarını etkileme gücüne de sahip olduğu düşünülmektedir.

Mülteciler, Türkiye’de sıkça televizyon haberlerine konu olmaktadır. Ancak mültecilerin televizyon haberlerindeki temsili genelde sorunludur. Mülteciler haberlere çoğu zaman öldüklerinde/yaralandıklarında konu olabilmekte veya bir sorunun kaynağı olarak temsil edilmektedirler. Bu çalışmada, Türkiye’de sayıları son yıllarda hızla artan mültecilerin televizyon haberlerindeki temsiline odaklanılmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde mülteci sorunuyla ilgili kuramsal çalışmalara değinilecektir. Çalışmanın analiz bölümünde ise, Türkiye’deki televizyon kanallarında mültecilerin temsili, ana haber bültenleri çerçevesinde incelenecektir.

Türkiye’de, mültecilerin temsiliyle ilgili çalışmalar daha çok yazılı medya ve yeni medya üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu çalışma, mültecilerin televizyon

haberlerinde temsilini inceleyen az sayıdaki çalışmadan biri olması açısından önem taşımaktadır. Çalışmada, mültecilerle ilgili televizyon haberlerinde kullanılan sorunlu temsil ve söylemler ele alınacaktır. Çalışma, mültecilere yönelik nefretin ve düşmanlığın önlenmesine yönelik çabalara katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

Mülteci Sorunu ve Türkiye'ye Yansımaları

Soğuk Savaş sonrasında hem güvenliğin referans eksenini değiştirmiş, hem de tehdit tanımlamalarında “genişleme” yönünde bir dönüşüm yaşanmıştır.⁵ Göç de bu tanım içerisinde bir tehdit olarak yer almıştır. Günümüzde göçün ulusal güvenlikle ilişkisi sınır güvenliğinin ötesindedir. Ulusal güvenlikten yola çıkarak yapılan sınırlamalar sınır kontrollerinin ötesine geçmiştir. Radikal sağ partiler ulusal güvenliğini başarılı bir şekilde göç karşıtı söyleme entegre etmektedirler.⁶ Uluslararası göç konusunun sadece güvenlik çerçevesinde değerlendirilmesi günümüz ihtiyaçlarını karşılayamayan çok kısırlı bir bakış açısıdır.⁷ Bu bakış açısı büyük toplumsal sorunlara yol açmaktadır. Bunların en başında ise yabancı düşmanlığı gelmektedir. Fransa örneğinde olduğu gibi dini objelere karşı çeşitli yasaklar getirilmesi; böylelikle toplum üzerinde bir ulusal kimliğe tehdit algısı yaratılması yaygınlaşmaktadır.⁸ Avrupa’da 2008 ekonomik krizinin sebep olduğu işsizlik ve istikrarsızlık gibi sorunlar da göçmenlere yönelik ırkçı yaklaşımların hızla artmasına yol açmaktadır.⁹

Son birkaç yılda yoğun bir göç dalgasıyla karşı karşıya kalan Türkiye de sosyal/ekonomik sorunlarla karşı karşıyadır. Türkiye’ye göç edenlerin tanımlanmasıyla ilgili aksaklıklar ise sorunun çözümünü daha da güçleştirmektedir. Uluslararası hukukta, göç eden insanlarla ilgili ‘mülteci’, ‘sığınmacı’, ‘göçmen’ gibi kavramlar kullanılmaktadır. Aynı kavramlara Türkiye hukuk sisteminde de yer verilmektedir. Ancak, bu kavramların kimleri kapsadığı konusunda yaşanan belirsizlikler ve devlet yetkililerinin uluslararası hukukta karşılığı olmayan kavramlar kullanmaları soranlara yol açmaktadır.¹⁰

Türkiye Nisan 2011’den itibaren, yaşanan çatışmalar nedeniyle ülkelerinden kaçan Suriye ve Irak vatandaşlarını “açık kapı politikası” çerçevesinde kabul etmiştir. Bu durum başta İnsan Hakları Evrensel Beyanname ve 1951 Cenevre Sözleşmesi olmak üzere uluslararası hukuk ilkeleriyle uyumlu bir politikadır.¹¹ Ancak Türkiye, Cenevre Sözleşmesi’ne bir “coğrafi sınırlama” ile taraf olması nedeniyle, “mülteci” durumunda olup korunma ihtiyacı bulunan yabancıları ‘Avrupa ülkelerinden gelenler’ ve ‘Avrupa dışındaki ülkelere gelenler’ olarak ikiye ayırmaktadır. Başka bir deyişle, Avrupa dışındaki ül-

kelerden göç eden kişilere Türkiye’de ‘mülteci’ statüsü verilmemektedir. Bu kişilere üçüncü bir ülkeye gidene kadar geçici iltica hakkı tanınmaktadır.¹² Bu nedenle Suriye’den mültecilerin gelmeye başladığı dönemin başında hükümet tarafından ısrarla “mülteci değil misafir” vurgusu yapılmıştır. Ancak “misafir” kelimesinin ulusal hukuk ve uluslararası hukukta hiçbir terminolojik karşılığı yoktur.¹³ Bu eksikliği gidermek amacıyla yeni bir düzenlemeye gerek duyulmuş, 2013 yılında “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu” çıkarılmıştır. Kanunda, “mülteci” ile birlikte “şartlı mülteci” ve “ikincil koruma” kavramlarına yer verilmiş, ardından “geçici koruma” kavramı da eklenerek kategoriler aslında dörde yükseltilmiştir. Geçici Koruma, ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak Türkiye sınırlarına gelen veya sınırları geçen yabancılara sağlanan korumadır.¹⁴

Türkiye’deki Suriye vatandaşları “geçici koruma” statüsündedir. Türkiye’nin, uluslararası hukuk bakımından yükümlülük altına girmemek için “mülteci” kavramı yerine “geçici koruma” kavramını kullandığı anlaşılmaktadır. Ancak evrensel hukuk ilkeleri bağlamında mültecilerin temel hakları, hem de fiili durum dikkate alındığında, coğrafi çekincenin devam ettirilmemesinin anlamının olmadığı¹⁵ ve “mülteci” kavramının kullanılması gerektiği ortadadır. Çalışmada, Türkiye’deki bu kavram karmaşasından uzak durmak amacıyla -evrensel hukuk ilkeleri ve fiili durum da dikkate alınarak- “mülteci” kavramı kullanılmıştır.

Suriye’deki siyasal şartların ve yıkımın boyutunun, şiddet durmuş olsa bile mültecilerin yakın zamanda geri dönmelerine olanak tanımayacağı görülmektedir.¹⁶ Bu durum Irak’taki bazı bölgeler için de geçerlidir. Bu nedenle mülteciler arasında Türkiye’de sürekli olarak kalma isteğinin her geçen gün arttığı görülmektedir.¹⁷ Bu gerçeklerden yola çıkılarak hukuki, politik, ekonomik, kültürel alanlarda birçok adımın atılması gerekmektedir. Sağlıklı bir süreç yönetimi için atılması gereken en önemli adımlardan biri mültecilerin kayıt altına alınmalarıdır. Bunun yanında mülteciler için hem geçicilik hem de kalıcılığa yönelik eş zamanlı stratejilerin geliştirilmesi gereklidir. Mülteci sorunu, Türkiye’nin önümüzdeki on yıllarını etkileme potansiyeli olan bir konu olarak ele alınmak zorundadır. Yani politikaların kısa/orta ve uzun vadeli stratejilerle geliştirilmesi gerekmektedir.¹⁸

Türkiye’de toplumun mültecilerle ilgili kabul düzeyi son derece yüksektir. Ancak bu kabul daha çok “misafir” kavramının içerdiği geçicilik çerçevesinde şekillenmiştir. Toplumun en büyük itirazı Suriye’den gelenlere

vatandaşlık verilmesi konusunda ortaya çıkmaktadır. Toplumun büyük bir bölümü, mültecilerin Türkiye’de kalmalarının önemli sorunlar yaratacağına inanmaktadır. Mültecilerin Türkiye’ye ekonomik yük oldukları algısı yaygındır. Suriye’den gelenlerin çalışması konusunda da toplum ikiye ayrılmıştır.¹⁹ Çalışma, özellikle kamu hizmetlerinde aksamalar, iş kaybetme kaygıları ve doğrudan mültecilerden kaynaklanacak güvenlik kaygılarının ve “misafirperverliğin” nefrete, düşmanlığa dönüşmesi potansiyelinin ciddiye alınması gerektiği, toplumsal kabulün sürdürülebilir olmasının ancak kapsamlı bir göç yönetimi ile söz konusu olabileceği öngörüsünde bulunmaktadır.²⁰

Türkiye’de göç hareketlerinin ilk kategorisini yukarıda özetlemeye çalışılan Türkiye’de kalmayı tercih edenler (ya da etmek zorunda kalanlar) oluşturmaktadır. Diğer bir kategori ise Türkiye üzerinden Avrupa’ya gitmeyi amaçlayan göçmenlerden oluşmaktadır. Coğrafi konumu nedeniyle Türkiye, Batı’ya yönelik göç akımlarında temel geçiş noktalarından/koridorlarından biri olarak kullanılmaktadır.²¹ Türkiye’yi transit ülke olarak kullanmak isteyenlerin öncelikli hedefi Ege Denizi’nden Yunanistan’a ve oradan Almanya başta olmak üzere Avrupa ülkelerine ulaşmaktır.

Mültecilerin Türkiye üzerinden Avrupa’ya yaptıkları yolculuklar, ağırlıklı olarak deniz yoluyla gerçekleştirilmektedir. Teknelere ve botlara kapasitelerinin çok üstünde mülteci bindirilmesi gibi nedenlerle, bu yolculukların bir kısmı ölümlerle sonuçlanmaktadır. 2015’te Türkiye’nin de aralarında bulunduğu çeşitli ülkelerden yola çıkan, Ege ve Akdeniz’i geçmeye çalışırken ölenlerin sayısı 3.777’dir. 2016 yılında Nisan ayına dek yaşamını yitiren veya kaybolanların sayısı ise 400’ün üzerine çıkmıştır.²² 15 Ekim 2015’te Türkiye ile AB arasında imzalanan Ortak Eylem Planı’nın yürürlüğe girmesinin ardından Avrupa’ya gitmeye çalışanların sayısının düştüğü görülmektedir.²³ Ancak, AB ile Türkiye arasında yaşanan politik gerilim nedeniyle sık sık bu anlaşmanın bozulması gündeme gelmektedir. Bu durum, anlaşmanın soruna çözüm getirip getirmeyeceği konusunda soru işaretlerine yol açmaktadır.

Dezavantajlı Grupların Televizyon Haberlerinde Temsili

Dezavantajlı gruplara yönelik önyargılar ve ayrımcılığın artmasında medyanın önemli bir payı vardır. Medya temsilleri, özellikle dezavantajlı toplumsal gruplar söz konusu olduğunda egemen söylemlerin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Medya temsilleri üzerine yapılan eleştirel çalışmaların ve özellikle azınlık grupların temsilleriyle ilgilenenlerin ortak bir kaygısı bulunmaktadır. Bu kaygı, ilgili medya temsilleri ile bu temsillerin gerçek hayatta sebep olduğu

sonuçlar arasında nedensel bir ilişkiye dayanmaktadır.²⁴ Medyada yapılan ayrımcılık, niteliği gereği gerçek yaşam alanlarındaki ayrımcılığa benzemektedir. Ancak medyadaki ayrımcılık, sınırlı bir ayrımcılık olmasına rağmen, paradoksal biçimde yaşamın bütün diğer alanlarındaki ayrımcılığın ötesine geçen zararlar üretme potansiyeline sahiptir.²⁵

Tüm medya ürünlerde görülen sorunlu temsiller, haber söz konusu olduğunda daha belirgin hale gelmektedir. Medya haberleri var olan güç/ iktidar yapısını pekiştirme yönünde işlemektedir.²⁶ Hall, haber medyasındaki temsillerin sorunlu olduğunu, haberlerin gündelik hayatta yaşananların bilgisini topluma doğrudan yansıtmadığını, 'gerçekliği yeniden inşa ettiğini/ yapılandırdığını' belirtir.²⁷ Bu anlamda temsil; sözlü, yazılı veya ikonik göstergeler kullanarak 'gerçek' maddi dünyada zaten mevcut olan şeyleri kodlayan ya da onları yansıtan bir süreç değil, bu anlamlandırma sürecine anlam üreterek ve anlamların değişimine olanak sağlayarak katılan bir süreçtir. Hall, bu tarz bir temsil yaklaşımını 'inşacı temsil yaklaşımı' olarak adlandırır.²⁸ Van Dijk ise haberin söylemini toplumda var olan egemen söylemlerin bir ürünü olarak görür.²⁹

Eşitsizliğin ve egemenliğin yeniden üretiminde söylemin hayati rolünün ortaya çıktığı alanlardan biri de mülteci sorunudur. Batı'da mülteciler bir 'tehdit' olarak görülmektedir. Mültecilerin medyadaki temsilleriyle ilgilenen eleştirel çalışmalar, özellikle bu temsil şekilleriyle Batı ülkelerindeki siyasi ekonomik ve kültürel yapılar arasındaki ilişkileri irdelemektedir. Glasgow Medya Çalışmaları Grubu'nun göçmenlerle ilgili yaptıkları bir çalışmada, göç sürecinin çoğunlukla negatif bir perspektif içerisinde sunulduğu sonucuna varılmıştır.³⁰ Mültecilere ilişkin batı medyasının kullandığı söylem biçimleri üzerine çalışmalar yapan van Dijk ise, batı medyasındaki ırkçılığa dikkat çekmektedir. Van Dijk ırkçı söylemi besleyen dört başlık belirlemektedir: "Onlar farklıdır", "Uyum sağlamazlar", "Olumsuz eylemlerde yer alırlar" ve "Sosyal/ekonomik menfaatlerimizi tehdit ederler".³¹ Van Dijk bu bağlamda genel ideolojik stratejinin olumlu kendini-sunma ve olumsuz ötekini-sunma şeklinde olduğunu vurgulamaktadır. Van Dijk'a göre mültecilere ilişkin geliştirilen söylemin geleneksel teması ise "yük"tür. Yani, mülteciler sığındıkları ülkelerde ekonomik bir yük olarak konumlandırılmaktadır. Mültecilerin barınmaları, temel ihtiyaçları ve kendilerine yapılan parasal yardımların topluma ciddi mali yükler getirdiği haber metinlerinde ve yapılan konuşmalarda sıklıkla dile getirilmektedir.³²

Temsillerin şekillenmesinde sınıflandırmalara da başvurulmaktadır. Örneğin mülteciler gerçek veya sahte gibi alt sınıflara ayrılabilir. Van Dijk; yadsıma, mesafe koyma, dramatikleştirme, örtmece, örnekleme, genelleştirme, abartma, imalı anlatım, ironi, açıklık, popülizm, yineleme, kurbanlaştırma gibi çok sayıda kategorinin varlığına dikkat çekerek, çok katmanlı bir söylem pratiği içerisinde, yukarıda ifade edilen temel stratejiye uygun bir temsilin inşa edildiğini ifade etmektedir.³³

Çalışma, mültecilerin Türkiye’de televizyon haberlerinde temsiline odaklanmaktadır. Çalışmanın eksenini, Suriye’den gelen mülteciler oluşturmaktadır. Ancak bu durum, haber çözümlemelerinde diğer ülkelerden gelen mültecilere değinilmediği/yer verilmediği anlamına gelmemektedir. İncelenen haberlerde de görüleceği üzere, mülteciler benzer sorunları birlikte yaşamaktadırlar. Avrupa ülkelerine doğru yola çıkan tekne ve botlarda farklı milletlerden ve ülkelerden mülteciler bir arada seyahat etmektedir.

Çalışmanın temel hipotezi, mülteci sorununa televizyon haberlerinde yeterince yer verilmediği, mültecilerin haber söylemlerinden dışlandığı ve ötekileştirildiğidir. Bu durumun, mülteci sorunun çözümü için daha etkin çözüm yöntemlerinin gündeme gelmesini engellediği düşünülmektedir. Türkiye’deki mülteci sorunun televizyon haberlerindeki temsiline odaklanan çalışma, bu temsilin toplumda var olan egemen söylemleri ne ölçüde yeniden üretip güçlendirdiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmada, büyük sermaye gruplarına ait olan ve “yeni liberal” ideolojiyi temsil eden Show TV ve Kanal D, dini söylemlerin yaygın olarak kullanıldığı “yeni muhafazakâr” ideolojiye sahip Kanal 7 ve “sol” ideolojiye (sosyal demokrat) sahip Halk TV örneklem olarak belirlenmiştir. Çalışma yapılırken söz konusu televizyon kanallarının ideolojik yapıları, bunun yanında hükümete ‘yakın’ ya da ‘muhalif’ olmaları dikkate alınmıştır. Çalışma, mülteci sorunun televizyon haberlerindeki temsiline toplumda var olan egemen söylemleri ne ölçüde yeniden üretip güçlendirdiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Adı geçen kanalların ana haber bültenlerinde yayınlanan haberlerin incelenmesinde, Teun van Dijk’in eleştirel söylem analizi kullanılmıştır.

Yöntem

Çalışmada Teun A. van Dijk’in eleştirel söylem çözümlemesi kullanılmış, niceliksel bazı verilerden de yararlanılmıştır. Eleştirel söylem çözümlemesi, medya metinlerinin içinde yer aldığı üretim koşullarını yeterince irdelemeden sayısal bir takım verilere dayanılarak toplumsal ve ideolojik boyutun ortaya

konulamayacağını savunur. Van Dijk'ın eleştirel söylem çözümlemesi, nicel araştırma bulgularını destekleyici veriler olarak değerlendirir ve “bağlamın” irdelenmesi gerektiğini; bu yaklaşım çerçevesinde, haberin söylem boyutunun incelenmesi gerektiğini belirtir.³⁴ Eleştirel söylem çözümlemesi, mültecilerin televizyon haberlerinde nasıl temsil edildiğini ve toplumsal yapıdaki güç ve iktidar gruplarının mültecilere yaklaşımını çözümlemeye elverişli olduğu için tercih edilmiştir. Mülteciler gibi dezavantajlı gruplar söz konusu olduğunda, televizyon haber bültenlerinin biçimsel olarak incelenmesinin yeterli olamayacağı düşünülmektedir.

Televizyon haberlerinin bilgi edinimi ve kanaat oluşumundaki etkisi ağırlıklı olarak güç odaklarının lehine işlemekte ve bir eşitsizliğe yol açmaktadır. Eleştirel söylem analizcilerinin yapmaya çalıştıkları şey toplumsal eşitsizliği açığa çıkarmaktır.³⁵ Eleştirel söylem çözümlemesi, öncelikle söylemin bizzat kendisinden kaynaklanan eşitsizlik, haksızlık ve güç/iktidarın kötüye kullanılmasının söylemsel boyutları üzerinde durur.³⁶ Bu nedenle eleştirel haber analizindeki en güçlü semantik kavramlardan bir tanesi imadır. Van Dijk'a göre metne dair bilgiler genellikle açıkça ifade edilmemekte, ima edilmektedir. Kelimeler, cümleler ve diğer metinsel ifadeler, arka plan bilgisine dayanılarak çıkarımda bulunulabilecek içerikleri ya da iddiaları, ima yoluyla ortaya koyabilir. Bu özelliği ile söylem ve iletişim önemli ideolojik boyutlara sahiptir. “Söylenmeyen”in analizi, kimi zaman metinde bilfiil ifade edilenin üzerine çalışmaktan daha açıklayıcı olabilir. İmalar; gereklilikler, varsayımlar ve daha zayıf biçimleri olan iddialar ve çağrışımlar gibi türlere sahiptir.³⁷

Eleştirel söylem çözümlemesi, iki bölümden oluşmaktadır: Makro yapı ve mikro yapı. Makro yapı bölümü, iki başlık altında incelenmektedir: Tematik çözümleme ve şematik çözümleme. Haberler, hikâyeler ya da savlar gibi, bir hiyerarşik şemayı izlemektedir. Haber üretimi, profesyonel rutinler, zaman, yetişmiş insan ve baskıya girişin ağır sınırlıkları altında her gün binlerce defa yapılmaktadır. Bu da, bir şema tarafından organize edilmektedir.³⁸ Söz konusu şema içerisinde başlık-haber girişi ile birlikte özetleme yapılmaktadır. Tematik analizde başlıklar, alt başlıklar, üst başlıklar, spotlar ve haber girişleri incelenmektedir. Şematik analizde ise durum ve yorum bölümleri yer almaktadır. Durum bölümünde olay örgüsü, ana olay, sonuç, artalan ve bağlam bilgisi; yorum bölümünde haber kaynakları ve olay taraflarının değerlendirilmesi bulunmaktadır. Mikro yapı incelemesinde ise kelime seçimi, cümlelerin yapıları/sıralanma biçimleri ve haber retoriğinde görüntü, kullanılan mecazlar, tonlamalar, benzetmeler ve deyimler yer almaktadır.³⁹ Çalışma, televizyon

haberlerine odaklandığı için televizyona özgü kavramlar (çekim ölçeği v.b.) kullanılmış, görüntü çözümlemesine retorik öge olarak önem verilmiştir.

Çalışmanın evreni olarak Türkiye’de yayın yapan televizyonların ana haber bültenleri alınmış; ancak evrenin geniş olması ve tümünün analiz edilmesinin güçlüğü nedeniyle, dört televizyon kanalının ana haber bültenleri araştırmanın örnekleme olarak seçilmiştir. Bu televizyon kanalları, büyük sermaye gruplarına ait olan ve “yeni liberal” ideolojiyi temsil eden SHOW TV ve Kanal D, dini söylemlerin yaygın olarak kullanıldığı “yeni muhafazakâr” ideolojiye sahip Kanal 7 ve “sol” ideolojiye (sosyal demokrat) sahip Halk TV’dir. “Yeni liberal” ideolojiyi temsilen iki televizyon kanalına yer verilmesinin nedeni, -Türkiye’de bu tür popüler ulusal televizyonların geniş kitleler tarafından takip edilmesi gerçeğinden yola çıkılarak- örneklemin geniş tutulmak istenmesidir. Söz konusu televizyon kanallarının ideolojik yapılanmasının, mültecilerin temsil biçimlerine etkileri ölçülmeye çalışılmıştır. Bu yapılırken kanalların hükümete ‘yakın’ ya da ‘muhalif’ olmaları da dikkate alınmıştır.

Çalışma, söz konusu kanalların 1 Aralık 2015-31 Ocak 2016 tarihleri arasında yayınlanan ana haber bültenleriyle sınırlandırılmıştır. İncelemenin yapıldığı iki aylık süre, Türkiye’ye gelen mülteci sayısının en yüksek olduğu, sıkça mülteci ölümlerinin yaşandığı dönem olması açısından önemlidir. Çalışmanın yapıldığı zaman diliminde Kanal D, Show TV, Halk TV ve Kanal 7 ana haber bültenlerinde, mültecileri konu alan 129 habere yer verilmiştir. Niceliksel olarak yeterli görünen veriler niteliksel bulgularla örtüşmemektedir. Başka bir ifadeyle, sorun yer verilen haberlerin sayısı ya da sürelerinden ziyade haberlerin içerikleriyle ilgilidir.

Show TV Ana Haber Bültenlerinin Çözümlemesi

Show TV haber bültenleri, makro yapı/tematik yapı bakımından incelendiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır: İncelemenin yapıldığı dönemde, Show TV mülteci sorununu işleyen dört habere yer vermiştir. Kanalın, mülteci sorununu, niteliksel olarak da niceliksel olarak da yeterince ele almadığı saptanmıştır. Haber başlıkları incelendiğinde bu haberlerden üçünün mülteci ölümleriyle ilgili olduğu, birinin ise Türkiye’deki mültecilere çalışma izni verilmesi konusunu ele aldığı görülmektedir. Başlıklardan çıkarılacak temel sonuç, Show TV’nin mülteci sorununa “dram” üzerinden yaklaştığıdır.

Haber girişleri haberin temasını ortaya koymaktadır. Dört haberin giriş cümleleri incelendiğinde öne çıkarılan temalar şu başlıkta toplanabilir:

“Ege’de mülteci faciası: 33 ölü!-Ege denizinde can pazarı” ve “Suriyelilere ‘çalışma izni’” başlıklı iki haberde, haberlerin konusunu/içeriğini sadece başlığa ve alt başlığa bakarak anlamak mümkündür. Bunun temel nedeni başlık/alt başlıkta ilgili bilgilerin verilmesidir. İki haberde ise haber başlıklarında enformasyon eksiltimine gidildiği için haberlerin konusunu/içeriğini anlamak güçtür.

Haber girişlerinde dikkat çeken temel noktalardan biri, haber başlıklarındaki “dram” dilinin haber girişlerinde de sürdürülmesidir. Başlıklarda sunulan enformasyonun genişletilmesine, haberlere konu olan kişilere, olay ve zamana ilişkin ifadelerle yer verilmesi gereken haber girişleri yüzeysel ifadelerle geçiştirilmiştir. Enformasyon eksiltimi ve manipüle edici kurgulama haber girişlerinde de sürdürülmüştür.

Şematik yapı unsurlarından ‘ana olayın sunumuna’ bakıldığında haberler girişlerinin öne çıktığı görülmektedir. Olaylara haber değeri verilmesinin gerekçesi haber girişlerinden çıkarılabilmektedir. Üç haberin içeriğini, Yunanistan’a geçmek isterken Ege Denizi’nde ölen ya da boğulmak üzereyken kurtarılanların yaşadıkları oluşturmaktadır. Bir haber ise Türkiye’de yaşayan mültecilere çalışma izni verilmesiyle ilgili hükümetten yapılan açıklamayı ele almaktadır. Show TV mültecilerle ilgili haberlerine ‘dram’ unsurları açısından haber değeri atfetmektedir. Haberler mültecilerin “mağdur” olarak temsil edildiği bir söylem üzerine kurulmuştur. Kanalın mültecilerle ilgili haberlerini, adli olaylarla ilgili haberlerin arasında yayınlaması da bu tutumunu pekiştirmektedir.

Haberlerin tamamında artalan ve bağlam bilgisi yetersizdir. Mülteci sorununun ekonomik/politik/psikolojik/toplumsal nedenleri üzerinde durulmamış, sorunun çözümüne ilişkin bilimsel verilere ya da değerlendirmelere yer verilmemiştir. Mültecilerin ölümlerinin sorumlusu olarak “insan tacirleri” ve “insan kaçakçıları” gösterilmiş, bu kişilerin para için insanları ölüme götürdükleri belirtilmiştir. Suriye’deki iç savaşın sorumlularından, insanların yolculuğa çıkmalarına engel olmayan ya da olamayan hükümetin ve devlet görevlilerinin sorumluluklarına değinilmemiş, sorumlulukları görünmez kılınmıştır.

Mikro yapı unsurlarından biri olan cümle yapılarına bakıldığında, kısa ve basit cümleler kullanıldığı dikkat çekmektedir. Suriye’den Türkiye’ye göç edenlerin tanımlanmasıyla ilgili yasal mevzuattaki karışıklık, Show TV haberlerinde de görülmektedir. Haberlerde geçen kelimeler incelendiğinde Suriye’den Türkiye’ye göç edenleri tanımlamak için en çok kullanılan keli-

menin 'mülteci' (19) kelimesi olduğu görülmektedir. Bu kelimeyi sırasıyla 'sığınmacı' (5) ve 'göçmen' (1) izlemektedir. Birbirlerinden farklı içerik taşıyan 'mülteci', 'sığınmacı', 'göçmen' kavramları birbirlerinin yerine kullanılmaktadır.

Kelime kullanımını incelendiğinde mültecilerin ölümlerini öne çıkaran kelimelerin de oldukça sık kullanıldığı görülmektedir: 'Öldü-ölüm-ölen-ölü' (11), 'hayatını kaybetti' (4), 'boğuldu' (3), 'can verdi' (2), 'ceset' (2). Haberlerde ayrıca 'yürek dayanmaz', 'ağladı', 'insanlık dramı', 'can pazarı', 'umuda yolculuk', 'yeni umutlarla' gibi dramatik yapıyı öne çıkaran kelime ya da kelime gruplarına rastlanmıştır. Adli ya da kriminal yapıyı ön plana çıkaran 'kaçakçı' (2) ile mültecilerin Yunanistan'a geçmek için kullandıkları deniz araçları 'bot' (11), 'tekne' (6) kelimeleri de haberlerin 'dram' söylemi üzerine kurulu içeriğini ortaya koymaktadır.

Cümlelere bakıldığında, cümleler arasında bir nedensel ilişki kurulduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu nedensel ilişki mültecilerin neden ölümü göze alarak Batı'ya gitmek istediklerini açıklamak yerine mültecilerin nereden, nasıl, ne tür bir deniz aracıyla yola çıktıkları, teknelerin/botların neden battığı, nasıl öldükleri ya da kurtarıldıkları gibi sorulara odaklanmaktadır. Bu içerik öyküleştiren aktarılmaktadır. Mültecilere çalışma izni verilmesini ele alan haberde ise mülteciler 'işsizliğe neden olacakları', 'ücretlerin düşmesine yol açacakları' söylemleriyle korku üzerinden temsil edilmişlerdir. Mültecileri konu alan haberlerde herhangi bir araştırmaya, uzman görüşlerine yer verilmemiş bunun yerine hükümet yetkililerinin açıklamaları, vatandaşların ve mültecilerin görüşleri aktarılmıştır.

Retorik açıdan bakıldığında, Show TV'nin mültecilerle ilgili üç haberde Türk Sahil Güvenlik görevlileri tarafından çekilen görüntüleri kullandığı görülmüştür. Bu görüntüler arama-kurtarma çalışmalarıyla ilgilidir. Bir haberde ise kanalın Doğan Haber Ajansı'ndan görüntü aldığı tespit edilmiştir. Görüntüler incelendiğinde, haber metinlerinin söyleminde verilen dramatik mesajlar ile görsel anlatıda verilen mesajların örtüştüğü görülmektedir. Haber metinlerinin dramatik söylemlerini güçlendirmek amacıyla ölen mültecilerin cesetleri sık sık ekrana getirilmiştir. Kurtarılan mültecilerin ağladıkları, baygınlık geçirdikleri anların görüntülerine de haberlerde defalarca yer verilmiştir. Bu görüntüler dramatikliği pekiştiren baş, omuz gibi yakın çekimlerle izleyiciye aktarılmıştır. Haber bültenlerde ekranın ikiye ayrılması sık kullanılan bir tekniktir. Ekranın bir tarafında kurtarma çalışmaları, diğer tarafında ise ölen mültecilerin tabutları ya da yakınlarının ağlama görüntüleri izleyiciye

aktarılmıştır. Bu görüntüler, haberlerin dram üzerine inşa edilen söylemini pekiştirmek bakımından işlevseldir. Haber sunucularının da ses tonları, mimikleri ve jestleriyle haberlerin söylemini güçlendirdikleri saptanmıştır. Sahil güvenlik ekiplerinin çektikleri görüntüleri televizyonlarla paylaşması ve bu görüntülerin mültecilerle ilgili haberlerin temelini oluşturmaları da üzerinde durulması gereken bir durumdur. Bu durum, devletin mültecileri kurtarmak için elinden geleni yaptığı söylemiyle ilgili olduğu düşünülmektedir.

Mültecilerle ilgili haberler, ölen sayısı “Ege’de mülteci faciası: 33 ölü!” haberinde olduğu gibi çok fazla ise bültenlerin ilk 20 dakikasında; ölen sayısı az ise bültenlerin son bölümünde polis/adliye haberleri içerisinde yer almış, bazen bir magazin haberinden sonra, bazen de bir kaza haberinden sonra kendisine yer bulabilmiştir. Örneğin “Bu görüntülere yürek dayanmaz – Ege Denizi” haberine bültenin sonlarına doğru (33. dakikada) yer verilmiştir. Bu haberin öncesinde yayınlanan haber ise, Aydın’da trafikte yol verme nedeniyle çıkan kavgayı konu alan “Özür beklerken yumruk geldi” başlıklı haberdur.

Show TV’nin mülteci sorununu haberleştirmesine genel olarak bakıldığında, haberlerin söylemlerinin sorunlu olduğu, haberlerde medya ve toplum tarafından üretilen sorunlu söylemlerin pekiştirildiği görülmektedir. Bu bağlamda, mülteciler ‘ekonomik yük’, ‘sosyal sorun’ ve ‘mağdur’ söylemi ekseninde ele alınmış; simgesel olarak yok edilerek, ötekileştirilerek temsil edilmiştir. Mülteci sorunu da haberlerde dram, adli olay ve suç üzerinden ele alınmış, normalleştirilmiş, sosyal bağlamdan koparılmış/bireyselleştirilmiştir. Bu tutum Show TV’nin, sermaye sınıfının çıkarlarını gözetken ve daha fazla kâr elde etmeyi ön planda tutan “yeni liberal” ideolojisiyle uyumludur. Yeni liberal ideoloji, sermayenin serbestçe dolaşımını teşvik ederken, emeğin dolaşımını (göçmen, mülteci v.b) önleyici önlemler alınması gerektiğini savunur. Kanalın sorumluların sorumluluklarını görünmez kılmasının; mülteciler ile ilgili söylenenlerden çok söylenmeyenlerle, gösterilenlerden ziyade gösterilmeyenlerle ideolojik üretim yapılmasının bir diğer nedeninin ise “hükümete yakınlığı” olduğu düşünülmektedir.

Kanal D Ana Haber Bültenlerinin Çözülmesi

Kanal D, mültecilerle ilgili 19 habere yer vermiştir. Niceliksel olarak yeterli görülebilecek haber sayısı niteliksel olarak yetersizdir. Söz konusu yetersizlik, sadece makro yapı/tematik yapı incelendiğinde bile çok açık bir biçimde görülmektedir. Haber başlıkları incelendiğinde bu haberlerden 13’ünün mülteci ölümleriyle ve kurtarılan mültecilerin “dramlarıyla”, ikisinin istihdam

piyasasıyla, iki haberin mültecilerin sorunlarına dikkat çekmek için yapılan eylemlerle, bir haberin mülteciler için gerçekleştirilen eğitim faaliyetiyle, bir haberin ise İsveç'te bir mültecinin karıştığı olayla ilgili olduğu görülmektedir. Buradan çıkarılacak sonuç: Kanal D mülteci sorununu 'Ege ve Akdeniz'de yaşanan ölümler, kurtarma çalışmaları üzerinden görmüş ve haberlerini 'dram' söylemi ekseninde kurmuştur.

19 haberin büyük bir bölümünde, habere konu olan olayları sadece başlığa bakarak anlamak mümkündür. Bunun temel nedeni haberlerin mülteci ölümleriyle ilgili olması, ölen ve kurtulan sayılarının haberlerin başlığında yer almasıdır. 'Haber girişi/spota' bakıldığında olaylarla ilgili daha fazla ayrıntının verildiği görülmektedir.

Şematik yapı unsurlarından "ana olayın sunumuna" bakıldığında haber girişleri öne çıkmaktadır. Ana olay ağırlıklı olarak haber girişlerinde sunulmaktadır. Ana olayda, mültecilerle ilgili toplumda var olan söylemlerin yeniden üretildiği ve pekiştirildiği görülmektedir. Mülteciler 'mağdur', 'sosyal sorunların kaynağı' ve 'ekonomik yük' anlayışı ekseninde temsil edilmişlerdir. Bu yapı özellikle "Kaçak çalışan Suriyeli sayısı 400 bin – Ölümle yokluk arasında yaşamlar" ve "Suriyeli sığınmacılara çalışma izni – Kayıtdışı istihdam engellenecek" başlıklı iki haberde kendini göstermektedir.

Şematik yapı unsurlarından 'sonuçlar' incelendiğinde yine giriş öne çıkmaktadır. Olayların haber yapılmasının asıl nedeninin, haber girişindeki cümlelerde aktarılanlar olduğu anlaşılmaktadır. Haberlerin büyük bir bölümünün (13 haber) içeriğini mülteci ölümleri/dramları oluşturmaktadır. Televizyon kanalı, mülteci sorununa dramatik unsurlar açısından haber değeri atfetmektedir. "Suyun üstünde bir can yeleği – Ege'de facia: 6 ölü", "Acıların denizi Ege – Ege Denizi üç çocuğunu ve eşini vermiyor", "Acılı baba dünyadan 'sevgi' istedi", "Ege Denizi'nden yine kara haber geldi – Umuda yolculukta 31 can yitip gitti", " 'Ölümler yeleklere' can aldı – Kıyıya vuran insanlık" gibi haber başlıklarından çıkarılabilecek bu sonuç, haber içeriklerinde daha açık bir biçimde görülmektedir. Söz konusu yapıya aşağıdaki örnekler verilebilir:

"Bu hayatta yapayalnız kaldı. Ve Suriyeli baba bugün 4 çocuğunun cesedini teslim aldı. Günlerdir yaşadığı acı zaten çok büyüktü. Ama işte o an dayanılmaz oldu";

"Dizlerinde derman yüreğinde dayanacak güç kalmadı. Kucaklamadığı sarılamadığı evlatlarına sadece baktı ve ağladı";

"Bir kadın, bir bebek, sonsuz bir keder... Çaresizliğin görüntüsü bu";

“Ege denizi mülteci dramının denizi artık. Ölümden kaçanların ölüme yakalandığı geride acı hikâyelerin kaldığı trajik yolculukların denizi. Ali Ahosa da o trajik hikâyelerden birinin kahramanı”;

“Ege Denizinde mülteci dramı sürüyor”;

“Dünyadan sadece biraz sevgi istedi acılı baba. Bakın neler söyledi”;

“Bot battı facia oldu”.

Artalan ve bağlam bilgisi açısından haberlere bakıldığında, genellikle mülteci sorunun siyasi, iktisadi, kültürel boyutlarına ilişkin değerlendirme ve tespitlerine yeterince yer verilmediği görülmüştür. Televizyon, devletin söylemine paralel bir söylemi benimsemiş, farklı görüşlere yeterince yer vermemiştir. Beş haberin başlığında, 14 haberin ise içeriğinde “kaçak” kelimesi kullanılmıştır. Van Dijk, bu tür kullanımların yalnızca yasanın ihlal edilmesi anlamı taşımadığını, aynı zamanda mültecileri suçla ilişkilendirdiğini belirtir.⁴⁰ Bu kullanım, mültecilere yönelik olumsuz tutumu pekiştireceği için sorunludur.

Olay taraflarının olayları değerlendirmesi açısından incelendiğinde, mültecilerin görüşlerine en fazla yer verilen haberlerin, mültecilerin dramlarının aktarıldığı *“Acıların denizi Ege – Ege Denizi üç çocuğunu ve eşini vermiyor”*, *“Acılı baba dünyadan ‘sevgi’ istedi”* başlıklı iki haber olduğu görülmektedir. Bu haberlerin birinde ölümü dünya kamuoyunda geniş yankı uyandıran Aylan Kürdi adlı çocuğun babası, diğer haberde ise yine çocuklarını ve eşini kaybeden bir babanın yaşadıkları kendi cümleleriyle aktarılmıştır. Mültecilerin görüşlerine yer verilen bir başka haber ise, Suriye’den gelen mültecilere çalışma izni verilmesini konu alan *“Suriyeli sığınmacılara çalışma izni – Kayıtdışı istihdam engellenecek”* başlıklı haberdir. Bu haberde, tekstil atölyelerinde çalışan mültecilerin, çalışma izniyle ilgili yorumları ve işverenlerin görüşleri de yer almıştır. Bu görüşler, hükümetin ve sermaye sınıfının mültecilere çalışma izni verilmesinin kaçak çalışmayı önleyeceği söylemiyle uyumludur. *“Kaçak çalışan Suriyeli sayısı 400 bin – Ölümle yokluk arasında yaşamlar”* başlıklı, benzer söyleme sahip bir başka haberde ise mültecilerin görüşleri aktarılmış, bunun yanında mültecilerin çalışmasına karşı çıkan ve destek veren vatandaşların görüşlerine de yer verilmiştir.

Mültecilerin Türkiye’de yaşadıkları sorunlara, beklentilerine dair görüşleri ise haberlerde yer almamıştır. Siyasilerin konuyla ilgili açıklamaları haberlerde geniş yer bulmuştur. Sorunun çözümü de yine sadece politikacılarca

aranmıştır. Mültecilerle ilgili çalışmalar yapan bir akademisyenin analizlerine ve yaptığı araştırmanın sonuçlarına bir haberde yer verilmesi olumlu, ancak yeterli değildir. Sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinin, hukukçuların, gazetecilerin görüşlerine de yer verilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Mikro yapı unsurlarından biri olan cümle yapılarına bakıldığında, mültecilerin pasif yapıyla temsil edildikleri görülmektedir. Haberlerde, mülteciler “kurban, mağdur ve çaresiz” olarak görünmekte, olumsuz olayların öznesi konumunda temsil edilmektedirler. Bu sorunlu temsile yol açan kelimeler arasında, “ölüm/ölüme” (18), ‘cansız beden’ (11), ‘öldü’ (7), ‘can verdi’ (3), ‘can aldı’ (2), ‘can yitti’ (1) öne çıkmaktadır. Haberlerde ayrıca ‘dram’ (7), ‘facia’ (9), ‘minik beden’ (2), ‘felaket’ (2) gibi dramatik unsurların şiddetini artıran ve anlatımı güçlendiren sözcükler dikkat çekmektedir. “Ancak ölüm ve yaşamı aynı güne sığdıran kelekler misali bir bebek daha son nefesini verdi.” ve benzeri cümlelerde yine dramatik yapıyı güçlendiren kullanımlardır.

Haberlerde sıkça yer verilen bir başka kelime grubu ise mültecilerin Ege/Akdeniz’i geçmek için kullandıkları araçları tanımlayan ‘can yeleği’ (5), ‘bot’ (14), ‘tekne’ (15) gibi kelimelerdir. Mülteci sorunun nedenleri, ölümü riske alarak çıktıkları yolculuğun nedenleri ve çözüm yöntemlerini irdelemekten uzak olan bu temsil biçiminin, haberleri analize dayanan nesnel bir sürecin nesnesi olmaktan çıkardığı düşünülmektedir.

Haberlerde ‘mülteci’ (37) kelimesinin sıkça kullanıldığı, farklı anlamları bulunan ‘göçmen’(8) ve ‘sığınmacı’ (2) kelimelerinin de aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir.

Görüntüler incelendiğinde, haber metinlerinin dramı öne çıkaran söylemiyle görüntüler arasında bir bağlantı ve tutarlılık olduğu göze çarpmaktadır. Haberlerde denizde boğulmak üzere olan mültecileri kurtarma çalışmaları, ölen mültecilerin cesetleri ve yakınlarının yaşadıkları acıların görüntüleri geniş yer tutmuştur. Mültecilerin cesetlerinin -mozaiklenerek de olsa- sık sık ekrana getirilmesi haber etiği açısından sorunludur. Kurtarılan mülteciler, yakınlarını kaybettikleri için ağlayanlar -özellikle de kadınlar ve çocuklarımız/baş çekim ölçeği ile yansıtılmıştır. Baş ve omuz çekim ölçekleri kişilerin yüz ifadelerini, dolayısıyla mimiklerine yansıyan duygularını aktarmak için en uygun ölçeklerdir. Batık haldeki botlar/tekneler, ölen mültecilerin kıyıya vuran giysileri/eşyaları, can yelekleri ekrana sık sık getirilmiştir. Bu görüntüler haberlerin dram üzerine inşa edilen söylemini pekiştirmektedir. Haberlerin retoriğinin gücünün artırılmasında, sunucuların da önemli bir ro-

lünün olduğu görülmüştür. Sunucular jest ve mimikleriyle haberlerin dramatik içeriğini pekiştirmiştir

Kanal D, arama kurtarma çalışmalarıyla ilgili denizde çekilen görüntüleri sahil güvenlik ekiplerinden, diğer arama kurma kurtarma görüntülerini Anadolu Ajansı, Doğan Haber Ajansı'ndan almıştır. Kanalın, az sayıda haberde kendi muhabirleri ve kameramanlarının haber/görüntülerine yer vermesi ise haberleri objektiflikten uzaklaştırmaktadır.

Televizyonun mültecilerle ilgili sorunları/ olayları haberleştirmesine genel olarak bakıldığında, mültecilerle ilgili söylemlerin ve mültecilerin temsil edilme biçimlerinin sorunlu olduğu söylenebilir. Söz konusu sorunlu söylemler ve temsil biçimleri şöyle sıralanabilir: Sorunun bağlamından koparılması, sorunun gerçek nedenlerinin ve sorumlularının görmezden gelinmesi, mağdur/sosyal sorun/ekonomik yük söylemlerinin kullanılması, mültecilerin dram üzerinden ve ötekileştirilerek temsili. Bu tutum kanalın sermaye sınıfının çıkarlarını ve kâr elde etmeyi ön planda tutan "yeni liberalizm" ideolojisi bağlamında düşünülmelidir. Sermayenin serbestçe dolaşımı için her türlü kolaylığı sağlayan yeni kapitalizm/liberalizm, emeğin dolaşımının kısıtlanması için her türlü tedbiri almaktadır.

Kanal 7 Ana Haber Bültenlerinin Çözülmesi

Haberlerin içeriği büyük oranda, sadece makro yapı/tematik yapı unsurlarından 'başlıklara ve alt başlıklara' bakılarak anlaşılmaktadır. Bunun nedeni başlıkta ve alt başlıkta 'ege', 'facia', '...öldü', 'mülteci', 'dram' gibi ifadelerinin kullanılmasıdır. Söz konusu kelimelerin kullanılması nedeniyle daha baştan gerçekliğin dramatik unsurlar çerçevesinde kurgulanarak sunulduğu anlaşılmaktadır.

Kanal mültecilerle ilgili 13 habere yer vermiştir. Bu haberlerin ele aldıkları konular ve sayıları şu şekilde sıralanabilir: Mülteci ölümleri veya kurtarılan mültecilerin yaşadıkları sıkıntılar (9); mültecilere yönelik yardım kampanyası (1), mülteci çocuklara camilerde eğitim verilmesi (1), hükümetin mültecilerle ilgili açıklaması (1), Avrupa'da mültecilerle ilgili yaşanan sorunlar (1).

Haber başlıkları analiz edildiğinde Kanal 7'nin mülteci sorununu ağırlıklı olarak mülteci ölümleri, kurtarma çalışmaları üzerinden gördüğü ve haberlerini 'dram' üzerinden kurduğu görülmektedir. Bir başka önemli nokta ise, başlıkların yeterli derecede bilgi (özellikle zaman-içerik, bazı haberlerde ise aktörler) içermemesidir. Haber başlıklarında enformasyon eksiltimi ve ge-

nelleme yapılmasından kaynaklanan bu durum, mülteciler aleyhinde taraflı kurgulama yapıldığını göstermektedir.

Show TV ve Kanal D’de olduğu gibi Kanal 7 de farklı anlamlar taşıyan ‘mülteci’, ‘sığınmacı’, ‘göçmen’ kavramları birbirlerinin yerine kullanmıştır.

Haber girişi/spotlara bakıldığında olayla ilgili daha fazla ayrıntıya yer verildiği ancak, başlıklarda görülen sorunlu yapının burada da sürdürüldüğü görülmektedir. Mültecilerle ilgili haberlerin çok yönlü bir sunum yerine, sınırlı bir perspektiften aktarıldığı anlaşılmaktadır.

Şematik yapı unsurlarından ‘ana olayın sunumuna’ bakıldığında haber girişlerinin öne çıktığı görülmektedir. Olaya haber değeri verilmesinin gerekçesi, haber girişlerinden çıkarılabilmekte, olaya dramatik unsurlar açısından haber değeri atfedildiği anlaşılmaktadır.

Hükümet yanlısı bir yayın çizgisi bulunan Kanal 7 televizyonu, mülteci sorunuyla ilgili devlet/hükümet politikalarını meşrulaştırıcı bir söylem kullanmaktadır. Dönemin başbakanı Ahmet Davutoğlu’nun *“Mültecilere Türkiye Sahip Çıktı”* ifadesinin başlıkta ve haber içeriğinde vurgulanması, *“...Ama sen o kadar güçlüsün ki, arkanda kocaman Türkiye Cumhuriyeti var”* ifadesinin aktarılması, sahil güvenlik ekiplerinin çalışmalarını ve mültecilere yapılan yardımları öven ifadeler bu söyleme örnek verilebilir. Söz konusu haberlerde vurgu, ‘Türkiye’nin mülteciler konusunda üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirdiği, mültecilerle ilgili herhangi bir sorun olmadığı’ söylemine dayanmaktadır. Bunun karşısına ise Avrupa’nın mülteciler konusundaki politikalarının eleştirisi konulmuştur: *“Avrupa’da Mülteci Krizi”, “Avrupa’da mülteci krizi büyüyor”, “İsveç ve Almanya’da saldırganlar mültecileri hedef aldı. Mülteci krizine çözüm bulamayan Avrupa’da tansiyon yükseldi...”* Bu tutumun, televizyonun hükümet yanlısı bir yayın anlayışının bulunmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu yakınlık “siyasal tarafgirlik” den ziyade ideolojik yakınlıktan kaynaklanmaktadır. Hükümet ile kanalın ideolojik çizgileri aynıdır.

Kanal 7’de rastlanan diğer iki temsil biçimi de mültecileri “çaresiz-mağdur” gösteren ve mültecileri “suç” ile ilişkilendiren temsildir. Kanalın, bir taraftan ‘mağdur-çaresiz Suriyeli kardeşlerimiz’ söylemini kullanması, diğer taraftan mültecileri suçla ilişkilendiren ‘yasadışı’ ve ‘kaçak’ kelimesine yer vermesi çelişkili bir durumdur.

Mültecilerle ilgili haberlerin bülten içindeki sıralaması, öncesinde ve sonrasında yer alan haberlerin içerikleri incelendiğinde de sorunlu bir yaklaşım göze çarpmaktadır. Mülteci sorunuyla ilgili haberler genelde bültenin ilk 20 dakikasından sonra yer verilmektedir. Bu durum çok sayıda mültecinin öldüğü olaylarla ilgili haberlerde de böyledir. Örneğin 21 mültecinin öldüğü, çok sayıda mültecinin yaralandığı tekne kazasının aktarıldığı *“Ege’de facia: 21 ölü – 2 ayrı tekne battı, çok sayıda kişi kayboldu”* başlıklı haberin öncesinde *“Ankara’da kar eğlencesi-tatili fırsat bilen çocuklar doyusıya eğlendi”* başlıklı habere yer verilmiştir. 18 mültecinin öldüğü olayla ilgili *“Ege Denizi’nde facia – 6’sı çocuk 18 mülteci hayatını kaybetti”* başlıklı haber ise bültenin 30’ncu dakikasında yayınlanmıştır. Bültende yer alan bir önceki haber ise hiçbir yolcunun yaralanmadığı *“İstanbul’da Uçak paniği-İran uçağı otobüse ve korkuluklara çarptı”* başlıklı haberdur. Bir başka bültende yayınlanan ve mültecilere yardımı konu alan *“Bir ilmek de sen at – Suriyeli çocuklar için bere kampanyası”* başlıklı habere önce yayınlanan haberin başlığı ise *“Avcılardan kaçtı ama – Çaya giren yaban domuzunu mahalleli vurdu”* dur.

Haberlerin artalan ve bağlam bilgileri yetersizdir. Art alan bilgisi genel olarak ana olay girişlerinde aktarılmıştır. Olayların kökeni ve gelişim evreleri yeterince aktarılmamış, konunun geçmişle olan ilişkisi sınırlandırılmıştır. Mülteci sorunun Suriye’deki savaştan kaynaklandığı belirtilmiş, ancak savaşın ayrıntılarıyla ilgili bilgilere yer verilmemiştir. Bunun nedeninin yukarıda değinilen ideolojik bakışla bağlantılı olduğu düşünülmektedir. Sınırlı art alan bilgisine yer verilmesi, sosyal sorunların daha iyi anlaşılması ve soruna doğru çözümler üretilmesine engel oluşturmaktadır.

Televizyon, mültecilerin ölümü göze alarak Avrupa ülkelerine gitmek amacıyla yolculuğa çıkmalarının nedenlerini sorgulamak yerine, sorunu ‘dram’ ve ‘mağduriyet’ çerçevesinden ele almıştır. ‘İnsanlık dramı’ söylemiyle sorunun siyasi boyutu ve sorumlular göz ardı edilmiştir. Haberlerde mültecileri ‘kardeşlerimiz’ olarak niteleyen olumlu bir temsil şekline de rastlanmaktadır. Kanal 7 haber bültenlerinde kullanılan insanlık dramı ve kardeşlerimiz söylemi, hükümetin konuyla ilgili politikalarını destekleme işlevine sahiptir.

Haberlerin kaynakları ve tarafların değerlendirmelerine bakıldığında mültecilerin durumunun bazen muhabirlerin, yetkililerin ve olayların görgü tanıklarının gözünden anlatılırken bazen de mültecilerin gözünden değerlendirildiği görülmüştür. Bu değerlendirmelerde kullanılan ‘dram’, ‘çaresizlik’ ‘yürek sızlatan’ kelimeleriyle ya da *“Ne ayaklarında ayakkabı ne de üzerlerinde doğru dürüst kıyafetleri var”* gibi olumsuz ifadelerle mülteciler ‘mağdur’ ola-

rak temsil edilmektedir. Mültecilerin genel anlamda “masum kitleler” olarak temsil edilmesiyle uyumlu olan bu söylem, ayrıca mültecilerin kötü niyetli kişilerce istismara açık olduğunu da hatırlatmaktadır.

Haberler mikro açıdan incelendiğinde, televizyonun konuyla ilgili eleştirel olmaktan uzak yaklaşımının kelime seçimleri ve cümle yapılarına da yansıdığı saptanmıştır. Cümle yapılarına bakıldığında mültecilerin çoğunlukla pasif yapıyla ifadelerle temsil edildiği, devlet-hükümet yetkililerinin ve yardımseverlerin aktif yapıyla ifadelerle temsil edildiği anlaşılmaktadır.

Haberlerde geçen kelimelere bakıldığında, televizyonun olayı tanımlarken dramatik içeriği güçlendiren kelimeleri tercih ettiği görülmektedir. Mültecilerin “kurban, mağdur ve çaresiz” olarak gösterildiği haberlerde en fazla kullanılan kelimeler ölümlle ilgilidir: ‘Can verdi’ (10), ‘ölüm/öldü’ (8), ‘cansız beden’ (7), ‘hayatını kaybetti’ (6), ‘ceset’ (5). Söz konusu kelimeleri dramatik yapıyı güçlendiren ‘facia’ (12), ‘dram’ (8), ‘acı/acıklı’ (7), ‘gözyaşları’ (3), ‘yürekle sızlatan’ (1) ve mültecilerin yolculuk yaptıkları araçlarla ilgili ‘bot’ (17), tekne (17) izlemektedir.

Dramatik yapıyı güçlendirmek için ayrıca metaforlar kullanıldığı saptanmıştır: “İnsanlık bir kez daha Ege Denizi’nde suya gömüldü”, “Örgü örme onlar için artık daha anlamlı. Çünkü bu yetim başı okşamanın başka bir yönü.”

Haberlerin kurgusu temelinde cümleler arasında nedensel ilişki bulunduğu görülmektedir. Ancak bu nedensel ilişki mülteci sorunun nedenleri/sonuçlarından ziyade, kazaların nedenleri/sonuçları üzerine kuruludur. Bu kullanımın sorunun nedenleri üzerinde düşünülmesinin ve çözüm önerileri üretilmesinin önünde engel olduğu düşünülmektedir.

Görüntüler incelendiğinde, haber metinlerinin dramı öne çıkaran söylemleriyle görüntüler arasında bir bağlantı ve tutarlılık olduğu göze çarpmaktadır. Sahile vuran mültecilerin cesetleri, cenazelerin taşınması, cenaze araçları, ambulanslar, kurtarılan mültecilere sağlık ekiplerinin müdahaleleri, sahil güvenlik ekiplerinin kurtarma çalışmaları, teknelerin ya da botların üzerindeki mülteciler en fazla kullanılan görüntülerdir. Bununla birlikte, dramatik yapıyı güçlendirmek için baş/omuz ya da yakın çekimle aktarılan mülteci kadınların ve çocukların ağlama görüntüleri haberlerin kurulmasında retorik bir unsur olarak kullanılmıştır. Yine bu görüntülerde sahil güvenlik ekiplerinin mültecilere yemek dağıttığı, çocuklara yemek yedirdiği görüntülerin

fazlalığı dikkat çekicidir. Bu görüntüler, kanalın ideolojik olarak işaret ettiği ya da ima ettiği “devlet/hükümet mülteciler için elinden geleni yapıyor” söylemiyle tutarlı bir örüntü oluşturmaktadır.

Televizyonun haberlerine genel olarak bakıldığında, mültecilerle ilgili söylem ve temsil biçimlerinin sorunlu olduğu görülmektedir. Mültecilere sorunlu yaklaşımın temel nedeninin, kanalın hükümet yanlısı yayın anlayışından kaynaklandığı; sözkonusu yanlılığın ise “siyasal tarafgirlik” den ziyade ideolojik yakınlık olduğu düşünülmektedir. Bu kapsamda, hükümetin mülteci politikaları eleştirilmemiş, hatta olumlu olarak sunulmuştur. Yine hükümetin ve devlet görevlilerinin sorumlulukları kapsam dışında bırakılmıştır. Kanalın mültecilere ‘kardeşlerimiz’, ‘hayırseverlik’ gibi dini referanslarla yaklaşılması, mülteci çocuklara dini eğitim verilmesinin onları suçtan uzak tutacağı iddiaları da kanalın “yeni muhafazakâr” ideolojisiyle uyumludur. Bu tür haberlerde sorunun dini referanslarla ele alınması, televizyonun temsil ettiği ideoloji açısından tutarlı olsa da sorunun çözümü açısından engelleyici nitelikler taşımaktadır.

Kanal, mültecileri dram, suç ve aksiyon üzerinden ele alması gibi sorunlu temsil biçimleri konusunda ise incelenen diğer kanallarla benzeşmektedir. Bu durumun, Kanal D ve Show TV’de olduğu gibi Kanal 7’nin de rekabet ve ticari kaygıları ön planda tutan yayın anlayışından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Halk TV Ana Haber Bültenlerinin Çözülmesi

Halk TV’de, mülteci sorununu ele alan haber sayısı 31’dir. İncelenen diğer kanallarda olduğu gibi Halk TV haberlerinde de sorunlu temsil ve söylem biçimlerine rastlanmıştır. Makro Yapı/Tematik Yapı unsurlarından ‘haber başlıkları’ incelendiğinde, mültecilerle ilgili haberlerin 19’unun mülteci ölümleriyle, arama/kurtarma çalışmalarıyla, mültecilerin göç öyküleriyle ilgili olduğu görülmektedir. Sekiz haber mültecilerle ilgili Avrupa Birliği, Japonya ve uluslararası kuruluşlardan yapılan açıklamalarla; iki haber istihdam piyasayla ilgili, bir haber CHP’nin mültecilerin sorunlarına dikkat çekmek için yaptığı açıklamayla, bir haber mültecilere yapılan yardım çalışması sırasında yaşanan olaylarla ilgilidir.

Haber başlıkları incelendiğinde Halk TV’nin mülteci sorununu mülteci ölümleri, arama kurtarma çalışmaları üzerinden gördüğü, bunun yanında Avrupa Birliği ve uluslararası kurumlardan gelen açıklamalara geniş yer

ayırdığı görülmektedir. Başlıklardan çıkarılabilecek bir diğer sonuç hükümet karşıtı bir yayın anlayışı olan televizyonun, hükümetin mülteci politikalarını eleştiren başlıklar kullandığıdır.

Diğer üç kanalda olduğu gibi Halk TV’de de ‘mülteci’, ‘sığınmacı’, ‘göçmen’ kavramları birbirlerinin yerine kullanılmıştır. Bir başka önemli nokta, “*Kayıtdışı Suriyeli istihdamında korkutucu tablo – Türkiye’de en az 300 bin Suriyeli kayıtdışı çalışıyor*” başlıklı bir haberde mültecileri ekonomik külfet olarak gösteren söyleme yer verilmesidir. ‘Korkutucu tablo’ ifadesiyle pekiştirilen bu söylem, mültecileri Türkiye ekonomisinde neden oldukları “yük-zarar” açısından temsil etmektedir. Başlıklarda görülen sorunlu yapı haber girişleri/spotlarda da sürdürülmektedir. ‘Mülteci’, ‘sığınmacı’, ‘göçmen’ kavramları birbirlerinin yerine kullanılmıştır.

Haberler, ‘şematik yapı/haberin gelişimi’ açısından incelendiğinde nicelik olarak en fazla yer verilen haberlerin, mültecilerin Yunanistan adalarına yaptıkları yolculuk sırasında yaşadıkları kazalarla ilgili olduğu görülmektedir. Haber bültenlerinde, kazalarda ölen ve yaralananların sayıları, arama kurtarma çalışmaları, kazadan kurtarılanların yaşadıkları sorunlara geniş yer ayrılmıştır.

Ana olayların sunumunda, toplumda ve medyada üretilip dolaşıma sokulan söylemlerin, yeniden üretildiği ve pekiştirildiği görülmektedir. Bu bağlamda, Halk TV’de mültecilerle ilgili temsil biçimleri ‘sosyal sorun’, ‘ekonomik yük’ ve ‘çaresiz-mağdur’ eksenindedir. Söylemi pekiştirmek amacıyla ‘korkutucu tablo...’ gibi ifadelere, “-den/dan fazla, -in üzerinde, binlerce, en az” gibi tahmine dayanan sayısal ifadeler kullanılmıştır. Söz konusu haberlerde, mültecilerin ucuz işgücü olarak çalıştırıldığı, bunun da istihdam piyasasını olumsuz etkilediği savunulmuştur:

“Bu rapora göre Türkiye’deki kayıt dışı Suriyeli istihdamında korkutucu bir tablo var. Buna göre Türkiye’de en az 300 bin Suriyeli kayıt dışı olarak çalışıyor.”

“...Buna göre kayıtsız çalıştığı öne sürülen yaklaşık 400 bin Suriyelinin 3’te biri asgari ücretin altında maaş alıyor.”

“Araştırmada yer alanların yüzde 87’si ise Suriyeli çalışanlardan dolayı Türk işçilerin gelirlerinin düştüğünü söylüyor.”

Haberlerde ayrıca ‘mülteci akını’ gibi metaforlara yer verilmiştir. Göçmenleri/mültecileri, azınlıkları ya da diğer grupları tanımlamak için kullanılan metaforlar söz konusu olduğunda, cümlelerin söz dizimlerinin bile bu

tanımlar üzerinde etkileri olduğunu belirten van Dijk, söz konusu metaforların genellikle tehditkâr metaforlar olmasının tercih edildiğini vurgular.⁴¹

Hükümet karşıtı bir yayın çizgisi bulunan televizyon, Avrupa Birliği ve uluslararası kuruluşların hükümete yönelik eleştirilerine de geniş yer ayırmıştır:

“Af örgütünden Türkiye’ye bir eleştiri daha.”

“Türkiye’yi Suriyeli sığınmacılar hakkında sert eleştiriyor Af Örgütü ve Türkiye Af örgütü fonlarıyla sığınmacı tutuklama merkezleri kurdu’ ifadelerini kullanıyor.”

“Şimdi Türkiye’nin bu konudaki tavrı Avrupa Birliğinin hedefinde. Avrupa Birliği Türkiye’nin mülteci krizi konusundaki tavrını ve işbirliğinin yetersiz olduğunu söylüyor.”

Halk TV, haberlerinde mültecileri suçla ilişkilendiren ‘yasadışı’ ve ‘kaçak’ kelimelerine de yer vermiştir. Bu imalar mültecileri suçla ilişkilendirdiği için sorunludur.

Haberlerin artalan ve bağlam bilgileri yetersizdir. Mülteci sorunu, “Ölümü göze alıp savaştan kaçtılar”, “...CHP heyeti savaştan kaçarak İstanbul Balat’ta kiradalıkları evlerde kalan...”; “Ülkelerindeki iç savaştan kaçarak Türkiye’ye gelen...”; “savaş ortamından kaçıp Türkiye’ye gelmeleri anlatılıyor” ifadelerinden de anlaşılacağı üzere “savaş” ile açıklanmıştır. Ancak bu savaşın nedenleri, gelişim süreci, güncel/mevcut durumu gibi konularda bilgi verilmemiştir. Bununla bağlantılı olarak mülteci sorunun temel nedenleri, mülteci sorunun gelişim evreleri, sorunun geçmişle bağlantısı, Avrupa’ya göç etmek isteyen mülteci sayısının çok fazla olmasının nedenleri gibi art alan ve bağlam bilgileri yeterince açıklanmamıştır. Halk TV’nin art alan ve bağlam bilgisi açısından olumlu yaklaşımı, mülteci sorunuyla ilgili devletin/hükümetin, yetkililerin sorumluluklarına değinmesidir. Bir diğer olumlu tutum da Türkiye’deki mültecilerle ilgili bir araştırmanın sonuçlarına yer vermesi ve gazetecilerin mülteci sorunuyla ilgili görüşlerine başvurmasıdır.

Olay taraflarının sunumu değerlendirildiğinde gazetecilerin, muhalefet partisi yetkililerinin, Avrupa ülkeleri/uluslararası kuruluşların temsilcilerinin görüşlerine yer verilmesinin olumlu olduğu, ancak hükümet yetkililerinin ve mültecilerin görüşlerinin aktarılmasının eksiklik olduğu sonucuna varılmıştır.

Haberler mikro açıdan incelendiğinde, makro yapıdaki sorunlu durumun sürdürüldüğü görülmektedir. Cümle yapılarına bakıldığında çoğunluk-

la mültecileri çaresiz/ mağdur gösteren pasif yapının (kurtarıldı, ulaşıldı vb.) kullanıldığı anlaşılmaktadır. Mülteciler olumsuz bir olayın aktörleri olarak sunulduklarında ise aktif yapıyla ele alınmışlardır. Haberlerde, mülteciler 'kayıt dışı' veya 'kaçak' çalışmakla suçlanmaktadır. Oysa mülteciler 'kayıt dışı/kaçak' olarak çalıştırılmaktadır. Başka bir deyişle ortada bir suç varsa, bu gerekli yasal düzenlemeleri yapmayan devletin-hükümetin ya da yasalara aykırı davranan işverenlerindir.

Halk TV haber bültenlerinde, dramatik unsurların şiddetini artıran ve dramatik anlatımı güçlendiren sözcükler dikkat çekmektedir. Haberleri nesnellikten ve tarafsızlıktan uzaklaştıran bu kelimelerin önemli bir bölümü mültecilerin ölümleriyle ilgilidir: 'ölüm/öldü' (15), 'hayatını kaybetti' (12), 'yaşamını yitirdi' (4), 'cansız beden' (3), 'ceset' (4). Söz konusu kelimeleri dramatik yapıyı güçlendiren 'facia' (13), 'dram' (16), 'yüreklere yaktı' (3), 'yürek burkan' (1), 'gözlerimiz doldu' (1) ve mültecilerin yolculuk yaptıkları araçlarla ilgili 'bot' (27), 'tekne' (28) izlemektedir.

Haberler retorik açıdan incelendiğinde, görüntülerin öne çıktığı görülmektedir. Kurban/ mağdur ve yakınları yaşadıkları acının etkisindeki görüntüleriyle haberlerde yer almışlardır. Haber metinlerinin dramı öne çıkaran söylemleriyle görüntüler arasında bir bağlantı ve tutarlılık olduğu göze çarpmaktadır. Kanal, görüntüleri başta Doğan Haber Ajansı olmak üzere ajanslardan almıştır. Bu nedenle görüntüler incelenen diğer kanallardaki görüntülerle, özellikle de Kanal D'de kullanılan görüntülerle benzerlikler taşımaktadır. Haberlerde mültecilerin sahillere vuran cesetleri, teknelerden karaya çıkarılan, ya da cenaze araçlarına bindirilen cenazelerin görüntüleri sık sık ekrana getirilmiştir. Yine yaralıların, yaşadıkları korkunun etkisiyle ağlayan çocukların ve kadınların görüntüleri yakın plan çekimle aktarılmıştır. Mültecilerin çaresizliğini vurgulayan görüntülere (denizde kaybolan yakınları için sahilde bekleyen kadın ve çocuklar, morgların önünde bekleyenler, yemek/kömür kuyruğunda bekleyenler, çadır kentlerde çamurların içindeki çıplak ayaklı çocuklar vb.) sık sık yer verilmektedir.

Televizyonun, mültecileri kendi yayın anlayışı (ideolojisi) çerçevesinde ele aldığı görülmektedir. Bu anlayışın temel eksenini, hükümet karşıtlığı oluşturmaktadır. Yayın çizgisi göz önüne alındığında Halk TV'nin hükümet politikalarını eleştirmesi elbette normal karşılanması gereken/beklenen bir durumdur. Ancak, hükümet eleştirilirken mültecilerin bir 'eleştiri malzemesine' dönüştürülmeleri sorunludur. Mültecilerin istihdam piyasasında sorunlara yol açmakla, ekonomik yük getirmekle suçlanmalarının ve bu suçlama

üzerinden “biz”e zarar veren “onlar” olarak temsil edilmelerinin toplumda var olan dışlayıcı söylemleri arttıracığı/pekiştireceği düşünülmektedir. Mülteci sorunun haberlerde dram ve adli olay üzerinden ele alan temsil biçimlerine ve söylemlere yer verilmesi de sorundur. Diğer kanallarla benzerlik gösteren bu yaklaşımın, kanalın haberlerinin tamamına yakını ajanslardan almasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Mültecilerle ilgili incelenen diğer kanallara göre daha fazla habere yer verilmesi; bu haberlerde mültecilerin insani sorunlarına değinilmesi; akademik çalışmalara, gazetecilerin görüşlerine yer verilmesi ise olumlu bulgulardır.

Sonuç

Çalışmada, mültecilerin Türkiye’deki televizyon ana haber bültenlerindeki temsili incelenmiştir. Elde edilen bulgular aracılığıyla, televizyonların mültecilerle ilgili söyleminin ideolojik boyutları vurgulanmıştır. Çalışmanın temel amacı, mültecilerin hangi söylemlerle temsil edildiği, bu söylemlerin üretim sürecinde belirleyici olan etmenlerin neler olduğu ve haberlerdeki söylemlerin neye hizmet ettiğinin saptanmasıdır.

Türkiye’de son yıllarda sayılarının hızla artması ve ülkede kalıcı hale gelmeleri, mültecilere yönelik olumsuz algının geniş kitlelere yayılmasına neden olmuştur. Mültecilerle ilgili olumsuz algısının kamuoyunda yaygınlaşması, diğer toplumsal dinamiklerin yanında, medya –özellikle de haber medyası- temsilleriyle de yakından ilişkilidir. Trajik olanı malzemeleştiren, gösterisel olanı öne çıkaran ve insansal sorunları ihmal eden yapısıyla⁴² televizyon haberlerinde mültecilerle ilgili geliştirilen söylem ve temsil biçimleri oldukça sorundur. Televizyonların mültecilerle ilgili haberlerde kullandığı söylem yapıları, toplumsal yapı tarafından paylaşılan egemen bir söyleme dönüşmektedir. Bu söylemler, toplumun sorunu nasıl anladığını şekillendirmede önemli bir rol oynamakta, mevcut korkuları ve tedirginlikleri körüklemektedir.

Mültecilerle ilgili haberlerin söylemini çözümlmek, egemen söylemlerin nasıl yeniden üretildiğini, bu yeniden üretimin toplum hayatındaki ayrımcılıkları nasıl beslediğini ortaya koymak bakımından önem taşır. Bu amaçlarla yola çıkılan çalışmada elde edilen sonuçları şu şekilde özetlemek mümkündür.

İncelenen televizyon kanallarının mültecilere yaklaşımında benzerlikler olduğu gibi, bağlamsal farklılıklar da görülmektedir. Farklılıklar televizyon-

ların ideolojik duruşlarından kaynaklanmakta; televizyonların devlet/hükümetle, sermaye sahipleriyle ilişkileri de söylemlerini dolayısıyla haber üretim biçimlerini etkilemektedir. Bu çerçevede, hükümete yakınlığı ile bilinen Kanal 7 televizyonu hükümetin mültecilerle ilgili politikasını destekleyen söylemler çerçevesinde mültecileri ele almıştır. Kanal 7'ye göre, hükümet mültecilere sahip çıkmıştır ve mülteci politikası başarılıdır. Avrupa ülkelerinde ise büyük bir mülteci krizi yaşanmaktadır. Kanal 7'de ayrıca mülteci sorununa dini referanslarla yaklaşıldığı, “kardeşlerimiz” ve “hayırseverlik” söylemlerinin kullanıldığı görülmektedir. Hükümet karşıtı Halk TV ise hükümetin mülteci politikalarını eleştiren bir çizgide yer almıştır. Halk TV haberlerinde, hükümetin mülteci sorununu iyi yönetemediği söylemini kullanmıştır. Böylece bu iki kanal mültecileri ideolojinin, politik tartışmaların malzemesi/nesnesi haline getirmiştir.

Büyük sermaye gruplarına ait, popüler ulusal medyanın özelliklerini taşıyan televizyon kanalları Show TV ve Kanal D'de mülteciler, egemen ideolojinin dışına çıkmayan bir habercilik anlayışıyla temsil edilmiştir. Üretilen söylemler, kamuoyunda mültecilerle ilgili var olan genel söylemlerle paraleldir. İki kanalın ayrıca, emeğin serbestçe dolaşımına karşı olan, sermaye sınıfının çıkarlarını gözeten “yeni liberal” ideolojiyle uyumlu söylemler geliştirdiği saptanmıştır.

İncelenen televizyon kanalları, mülteci sorunuyla ilgili haberlerinde “olumsuzlayıcı” bir içeriğe sahip olmaları noktasında benzeşmektedir. İncelenen kanallar “mülteci sorununu haberlerde dram ve adli olay/suç üzerinden kurulması, normalleştirilmesi, sosyal bağlamdan koparılması/bireyselleştirilmesi” gibi konularda da benzer tutuma sahiptir. Televizyonların ana haber bültenlerinde mültecilerle ilgili olarak en fazla yer bulan haberler, mültecilerin Batı ülkelerine gitmek amacıyla çıktıkları yolculuk sırasında ölmeleri ya da yaşadıkları trajik olaylarla ilgilidir. Bununla bağlantılı olarak haber metinlerinde en fazla görülen kelimeler ‘ölüm’ ile ilgili kavramlar ve van Dijk’in ifadesiyle haberleri ‘dramatikleştirme’ işlevi gören kavramlardır.⁴³ Mülteci ölümlerini ve yaşadıkları olayları dramatize eden ve bu yolla izleyicide duyarlılık ya da acıma duygusu uyandırmayı hedefleyen bu tür haber metinleri görselliğe dayanan televizyon haber bültenleri için işlevseldir. Söz konusu haberlerde, mültecilerle ilgili eksik bilgilerin yanı sıra ilgisiz şeyler, gereksiz ayrıntılar da yer almıştır. Van Dijk’in da altını çizdiği gibi birçok ideolojik ima, sadece o konuda az şeyin söylenmesinden değil, aynı zamanda haberin aktörleri hakkında çok fazla ve ilgisiz şeyler söylenmesinden de anlaşılabilir.⁴⁴

Haber bültenlerinde “ekonomik yük” söylemi yaygındır. Ekonomik yük söylemi, hükümetin kayıt dışını önleyerek bu yükü azaltacağı iddiasıyla hükümeti desteklemek için kullanıldığı gibi, hükümetin mülteci politikalarını eleştiren haberlerin de temel unsurlarındandır. Ağırlıklı olarak Halk TV’de görülen eleştirel haberlerde mültecilerin ekonomiye yük oldukları söylemi, mültecilerin ‘kayıt dışı’ çalıştıkları, ‘ucuz işgücü’ oldukları ve bu nedenle yerli çalışanlar için tehdit oluşturdukları bir ‘korku’ söyleminin üzerine kuruludur. Bu korku, işimizi kaybetmek üzere olan “biz” ile işimizi/ ücretimizi elimizden almaya çalışan “onlar” karşıtlığı üzerinden pekiştirilmektedir. Bu söylem aynı zamanda mültecilerin güvenlik tehdidi olduğu söylemiyle de bağlantılıdır.

Mülteciler mağdur “kitleler” ve “yığınlar” olarak temsil edilirken, sayılarının vurgulanması incelenen tüm kanallarda sıkça görülen bir temsil biçimidir. Mülteciler hakkında “-den/ dan fazla, -in üzerinde, binlerce” gibi tahmine dayanan sayısal bilgiler verilmesi mültecilerin olumsuz temsillerine neden olmaktadır. Bu ‘ortalama’ rakamsal ifadeler mültecilerin artan sayısının bir sorun olduğunu ima eden tehdit ve güvenlik söylemleriyle bağlantılıdır.

İncelenen kanalların fobik (korku ve nefret uyandıran) temsillerinin bir başka biçimi de mültecileri nitelemek için kullanılan ‘yasadışı’ ve ‘kaçak’ kelimeleridir. Özellikle “yasadışı” kelimesi, yalnızca yasanın ihlal edilmesi olarak değil, aynı zamanda mültecileri suçla ilişkilendirir bir halde kullanılmaktadır. Bu söylem, mültecileri kriminalize ettiği için ve toplumda mültecilere yönelik olumsuz algıyı pekiştireceği için sorunludur.

Türkiye’ye göç edenlerin tanımlanmasıyla ilgili yasal mevzuattaki karışıklığın haber metinlerine yansıdığı saptanmıştır. Birbirlerinden farklı içerik ve anlam taşıyan ‘mülteci’, ‘sığınmacı’, ‘göçmen’ kavramları birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Daha çok gönüllü göç anlamı taşıyan ‘göçmen’ kelimesinin zorunluluk bildiren ‘mülteci/sığınmacı’ yerine kullanılması mültecilerin statüsünün muğlaklaşmasına neden olduğu için sorunludur.

Mültecilerin hukuki statüsünde muğlaklığa yol açan kullanımlara son verilmesi, medyada doğru kullanımın yaygınlaşmasının sağlanması mültecilerin statüsünün netleşmesi açısından önemlidir.

Mültecilerle ilgili haberlerin bülten içindeki sıralaması, öncesinde ve sonrasında yer alan haberlerin konusu incelendiğinde de sorunlu bir yaklaşım göze çarpmaktadır. Kanal 7, Kanal D ve Show TV haber bültenlerinde mülteci sorunuyla ilgili haberler genelde bültenin ilk 20 dakikasından sonra yayınlan-

mıştır. Bu durum çok sayıda mültecinin öldüğü kazalarla ilgili haberlerde de böyledir. Bu tür haberler genellikle polis / adliye haberleri içerisinde yer almış, bazen bir magazin haberinden sonra, bazen de bir kaza haberinden sonra bültenlerde kendisine yer bulabilmiştir. Bu durum mültecilerin “simgesel olarak yok edilerek” temsil edildiklerini göstermektedir.

Haberlerin tamamında artalan ve bağlam bilgisi yetersizdir. Mültecilerin Türkiye’ye göç etmelerinin nedeni olarak bölgedeki savaş gösterilmiştir. Ancak bu savaşın nedenleri, gelişim süreci, güncel/ mevcut durumu gibi konularda bilgi verilmemiştir. Bununla bağlantılı olarak, mülteci sorunun temel nedenleri, mülteci sorunun gelişim evreleri, sorunun geçmişle bağlantısı açıklanmamıştır. Haberlerde Türkiye’de bulunan mültecilerin neden ölümü göze alarak Avrupa’ya göç etmek istedikleri sorusunun cevabı da yoktur.

Mülteci sorunun nedenleri ve sorunun çözümüne ilişkin bilimsel verilere ya da değerlendirmelere de haberlerde yeterince rastlanmamıştır. Mültecilerin ölümlerinin sorumlusu olarak, “insan tacirleri”, “insan kaçakçıları” gösterilmiş, bu kişilerin “para için” insanları ölüme götürdükleri savunulmuştur. Show TV ve Kanal 7’de, insanların yolculuğa çıkmalarına engel olmayan ya da olamayan hükümetin ve devlet görevlilerinin sorumluluklarına değinilmemiş, sorumlulukları görünmez kılınmıştır. Sınırlı art alan bilgisine yer verilmesi, sosyal sorunların daha iyi anlaşılması ve soruna doğru çözümler üretilmesine engel oluşturduğu düşünülmektedir.

Notlar

- 1 "Syria Regional Refugee Response," *BM Mülteciler Yüksek Komiserliği Raporu*, erişim tarihi: 03 Mayıs 2016, <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=224>.
- 2 "Türkiye: Mülteci Krizi," *Avrupa Komisyonu Raporu*, erişim tarihi: 04 Mayıs 2016, http://ec.europa.eu/echo/files/aid/countries/factsheets/turkey_syrian_crisis_tr.pdf.
- 3 Murat Erdoğan, *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması* (Ankara: Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi-Hugo Yayınları, 2015), 9.
- 4 Erdoğan, *Türkiye'deki*, 5.
- 5 Barry Buzan, Hensen Lane, *The Evolution of International Security Studies* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), 203-225.
- 6 Nazif Mandacı ve Gökay Özerim, "Uluslararası Göçlerin Bir Güvenlik Konusuna Dönüşümü: Avrupa'da Radikal Sağ Partiler ve Göçün Güvenlikleştirilmesi," *Uluslararası İlişkiler* Cilt 10 Sayı 39 (Güz 2013): 112.
- 7 Yeşer Yeşim Özer, *Türkiye ve Fransa Örnekleriyle Uluslararası Göç ve Yabancı Düşmanlığı* (İstanbul: Derin Yayınevi, 2015), 10, 11.
- 8 Özer, *Türkiye ve Fransa*, 22, 25.
- 9 M. Nail Alkan, "Avrupa'da Yükselen Irkçılık: Pegida Örneği," *Akademik Bakış*, Cilt 8 Sayı 16 (Yaz 2015): 281.
- 10 Çalışmada, uluslararası literatürde zorunlu olarak ülkelerinden göç edenleri tanımlamak amacıyla kullanılan "mülteci" kavramı kullanılmıştır. Birleşmiş Milletler'in mülteci tanımı için bkz: <http://www.unhcr.org/turkey/home.php?page=72>.
- 11 Erdoğan, *Türkiye'deki*, 11.
- 12 Aslı Veliecioğlu Yonca, "Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler," *Suriyeli Göçmenlerin Sorunları Çalıştayı Sonuç Raporu*, ed. Servet Karaca, Uğur Doğan, 27, erişim tarihi: 08 Mayıs 2016, <http://193.255.128.112/db2/projeler/2.pdf>.
- 13 "Avrupa'da Geçici Koruma Rejimi Örnekleri," *T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Raporu*, Koordinatör: Mustafa Turgut (Ankara: Matsa Basımevi, 2015), 21.
- 14 İbrahim Kaya, Esra Yılmaz Eren, "Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu," *SETA Raporu* (İstanbul: SETA Yayınları, 2015), 25, 26.
- 15 Erdoğan, *Türkiye'deki*, 15.
- 16 "The Rising Costs of Turkey's Syrian Quagmire," *International Crisis Group Report*, no.220, Nisan 2014, erişim tarihi: 12 Mayıs 2016, [http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/turkey-cyprus/turkey/230-the-rising-costs-of-turkey-s-syrian-quagmire](http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/europe/turkey-cyprus/turkey/230-the-rising-costs-of-turkey-s-syrian-quagmire).
- 17 Erdoğan, *Türkiye'deki*, 18.
- 18 Erdoğan, *Türkiye'deki*, 9.
- 19 Erdoğan, *Türkiye'deki*, 7.

- 20 Erdoğan, *Türkiye'deki*, 9.
- 21 Ahmet İçduygu, "Transit Migrants and Turkey," *Boğaziçi Journal Review of Social, Economic and Administrative*, V: 10, No: 1-2, (1996): 127-42.
- 22 Elif Özmenek Çarmıklı, Merve Umay Kader, "Türkiye'de Göçmen Kaçakçılığı: Mülteci Krizinin 'Öteki' Yüzü," *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Raporu*, No: 45 (Ankara: USAK Yayınları, 2016), 11.
- 23 "Ege Denizi'nde Kaçak Göçmen Sayısı Azaldı," *Euronews*, erişim tarihi: 22 Mayıs 2016, <http://tr.euronews.com/2016/04/06/ege-denizi-nde-kacak-gocmen-sayisi-azaldi/>.
- 24 İbrahim Efe, "Türk Basınında Suriyeli Sığınmacılar," *SETA Raporu* (İstanbul: SETA Yayınları, 2015), 9.
- 25 Sevilay Çelenk, "Ayrımcılık ve Medya," *Televizyon Haberciliğinde Etik Sorunlar* içinde, ed. Bülent Çaplı, Hakan Tuncel (Ankara: Fersa Yay., 2010), 222.
- 26 Ayşe İnal, *Haberi Okumak* (İstanbul: Temuçin Yayınları, 1996), 68.
- 27 Stuart Hall, "İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulmanın Geri Dönüşü," *Medya İktidar İdeoloji* içinde, der. ve çev. Mehmet Küçük (Ankara: Ark Yay., 1994), 67.
- 28 Stuart Hall'den aktaran Sevilay Çelenk, *Televizyon, Temsil, Kültür: 90'lı Yıllarda Sosyokültürel İklim ve Televizyon İçerikleri* (Ankara: ÜtopyaYayınevi, 2005), 81.
- 29 Teun A. Van Dijk, *News as Discourse*, (Lawrence Erlbaum Associates Publication, 1988), 8.
- 30 Greg Philo, Liza Beattie'den aktaran Efe, "Türk," 11.
- 31 Teun A. Van Dijk'tan aktaran Efe, "Türk," 11.
- 32 Teun A van Dijk'tan aktaran Göksel Göker, Savaş Keskin, "Haber Medyası ve Mülteciler: Suriyeli Mültecilerin Türk Yazılı Basınındaki Temsili," *Gazi Üniversitesi İletişim Fak. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Sayı 41, Güz 2015: 236.
- 33 Teun A van Dijk'tan aktaran Göksel Göker, Savaş Keskin "Haber," 236-37.
- 34 İnal, *Haberi*, 96.
- 35 Teun A. Van Dijk, "Critical Discourse Analysis," *Handbook of Discourse Analysis*, ed. Schiffrin D., Tanen D., Hamilton H.E. (Oxford: Blackwell Publishers, 2001), 352.
- 36 Teun A. van Dijk, "Principles of Critical Discourse Analysis," *Discourse and Society*, 4(2), (1993): 252.
- 37 Teun A.,van Dijk, "Medya İçerikleri, Bir Söylem Olarak Haberin Disiplinlerarası Çözümlemesi," *Medya Metinlerini Çözümlemek* içinde, der. Gülseren Sendur Atabek ve Ümit Atabek (Ankara: Siyasal Kitabevi Yayınları, 2007), 169.
- 38 Teun A. van Dijk, *News Analysis: Case Studies of International and National News in the Press* *News Analysis* (New Jersey: Lawrence Earlbaum Associates Publication, 1988), 15.
- 39 Ömer Özer, *Eleştirel Haber Çözümlemeleri* (Eskişehir Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fak. Yayınları, 2009), 92-93.

- 40 Van Dijk, "Medya İçerikleri," 169.
- 41 Teun A van Dijk'tan aktaran Hatice Çoban Keneş, "Metaforun Ayrımcı Hegemonyanın İnşasındaki Rolü: Suriyelilerin Haberleştirilmesinde Metafor Kullanımı," *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, erişim tarihi: 28 Temmuz 2016, (<http://jss.gantep.edu.tr>) 2016 15(2): 261.
- 42 Mukadder Çakır, "İnternet Haberciliğinde Yasadışı Göç Sorunu," *AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology*, 2013 Spring/Bahar, Cilt/Vol: 4- Sayı/Num: 12, 119, erişim tarihi: 8 Haziran 2016, DOI: 10.5824/1309-1581.2013.2.005.x.
- 43 Teun A van Dijk'tan aktaran Göksel Göker, Savaş Keskin, "Haber," 237.
- 44 Van Dijk, "Medya İçerikleri," 169.